

Hyvinvoinnin moniulotteisuus haastaa kuntapäätöksenteon ja -johtamisen

Anni Jännti & Lotta-Maria Sinervo & Heli Hätönen

Kuntapalvelut ovat lähellä ihmisten arkea ja niillä on merkittävä rooli hyvinvoinnin perusedellytysten luomisessa. Hyvinvoinnin kannalta keskeiset asuin ympäristön turvallisuuteen, terveellisyteen ja viihtyvyyteen, perusinfrastruktuurin toimivuuteen, alueen elinvoimaisuuteen ja paikallisyhteisön toimintaedellytyksiin liittyvät ratkaisut tehdään pääosin kunnissa. Samalla kuitenkin kuntien mahdollisuudet edistää hyvinvointia ovat riippuvaisia alueellisen, kansallisen ja kansainvälisen tason toimista. Aluetason merkitys hyvinvoinnin edistämisen näkökulmasta korostuu lähivuosina sote-palvelujen siirtyessä kunnilta hyvinvointialueiden järjestettäväksi, mikä lisää myös tarvetta eri hallinnontasojen tiiviille ja toimivalle yhteistyölle.

Hyvinvoinnin edistäminen kunnissa on osa kunnan strategista johtamista ja poikkihallinnollista toimintaa. Hyvinvoinnin edistäminen on suomalaisen hyvinvointivaltiokehityksen myötä perinteisesti painottunut erilaisten palvelujen järjestämiseen. Ymmärrys hyvinvointiin vaikuttavien tekijöiden laaja-alaisuudesta on kuitenkin laventanut hyvinvointitehtävän alaa.

Kestävän kehityksen periaatteet kuntien toiminnassa ovat tehneet näkyväksi hyvinvoinnin kytkökset sosiaalisen yhdenvertaisuuden ja oikeudenmukaisuuden ohella myös ympäristön ja talouden kestävyteen. Hyvinvoinnin edistämistyössä tulisi huomioida entistä laaja-alaisemmin esimerkiksi osallisuuden ja luonnon hyvinvointivaikutukset. Ilmastokriisin ja luontokadon vaikutukset konkretisoituvat paikalli-

sesti korostaen hyvinvoinnin riippuvaisuutta ympäristön kantokyvystä. Myös COVID-19-pandemia on tehnyt näkyväksi hyvinvoinnin ympäristölliset, taloudelliset ja sosiaaliset ulottuvuudet. Hyvinvointivaltion keskeisinä toimijoina kunnat joutuvat jatkossa pohtimaan ja etsimään ratkaisuja hyvinvoinnin edistämisen kestävyteen ja kysymykseen siitä, miten hyvinvointia voidaan edistää luonnon kantokyvyn rajoissa sosiaalisesti oikeudenmukaisella tavalla sekä vahvistaen taloudellista kestävyttä.

Hyvinvoinnin moniulotteisuus haastaa eri hallinnontasoilla tehtävää päätöksentekoa, sillä päätöksentekoa tukeva tieto on usein sektori-, koulukunta- tai tieteenalalähtöistä ja siten pirstaloitunutta. Hyvinvoinnin moniulotteisuuden jäsentäminen edellyttää vakiintuneiden oppien kriittistä sekä totuttujen näkökulmien uudenlaista tarkastelua.

Tässä Focus Localiksen hyvinvoinnin teemanumerossa tarkastellaan hyvinvointia eri näkökulmista. Tarkoituksena on tuottaa ymmärrystä hyvinvoinnin monialaisesta ja -tieteisestä kokonaisuudesta. Lisäksi tavoitteena on tukea hyvinvointitutkimuksen yhteiskunnallista vuorovaikutusta, poliittis-hallinnollista päätöksentekoa ja eri hallinnontasoilla tehtävää käytännön työtä hyvinvoinnin edistämiseksi.

Teemanumeron idea sai alkunsa Jyväskylän yliopiston järjestämästä, dosentti Päivi Fadjukoffin organisoimasta, monitieteisestä symposiumista, jossa hyvinvointia tarkasteltiin eri tieteenalojen näkökulmasta. Symposium teki

näkyväksi tarpeen lisätä eri tieteenalojen välisistä vuorovaikutuksista hyvinvointitutkimuksen ja siitä käytävän keskustelun ympärillä. Yhtenä seminaarin konkreettisenä tuotoksena oli joukko monitieteisiä ryhmiä, jotka kirjoittivat teemasta. Osa tässä teemanumerossa julkaistavista kirjoituksista on syntynyt näiden monitieteisten ryhmien toimesta.

Julkaisemme teemanumerossa viisi hyvinvointiin liittyvää artikkelia, kolme katsausta sekä kolme puheenvuoroa.

Anni Kyösti ja Jenni Airaksinen tutkivat artikkelissaan uudenlaista kunnallista hyvinvointiajattelua: lapsi- ja perhelähtöisen toimintatavan rakentumista vaikuttavuuden hankinnan, erityisesti vaikuttavuusinvestointien (SIB social impact bond), kautta. Kyösti ja Airaksinen tarkastelevat SIB-toimintamallia kuntien hallintojärjestelmän näkökulmasta realistisen arvioinnin keinoin. Tutkimusaineisto koostuu Hämeenlinnassa ja Vantaalla tehdyistä haastatteluista. Kyösti ja Airaksinen toteavat SIB-prosessin olevan kunnille oppimiskokemus, joka parhaimmillaan johtaa tiedon uudenlaiseen hyödyntämiseen ja eri sektoreiden yhteistyöhön. Erityisen tärkeäksi koetaan, että malli voi toimia apuna, kun kunnassa tavoitellaan lapsi- ja perhelähtöistä toimintatapa.

Jaana Leinosen, Marjo Suhosen ja Antti Syväjärven artikkelin otsikko on ”Tieto haastaa toimijat ja käytännöt - Hyvinvointitiedon hyödyntäminen osana kuntien hyvinvointijohtamisen strategiatyötä”. Artikkelin tarkoituksena on ymmärtää tekijöitä, jotka määrittävät hyvinvointitiedon asemoitumista hyvinvointijohtamisen strategiatyön mikrotason toiminnassa ja arjen käytännöissä. Artikkelissa hyödynnetään muun muassa kuntajohtajilta ja kuntien keski-johdon edustajilta ja hyvinvointikoordinaattoreilta kerättyä haastatteluaineistoa. Leinonen ja kanssakirjoittajat toteavat, että hyvinvointijohtamisen strategiatyötä ja hyvinvointitiedon hyödyntämistä haastavat tiedon heikko saavutettavuus, kehittymättömät kuntaorganisatoriset tiedon hankinnan, jakamisen ja jalostamisen

käytännöt sekä kompetenssivajeet strategia-toimijoiden tietotoiminnassa. Nämä tulokset osoittavatkin tarvetta vahvistaa kompetensseja teknologian käytössä, tiedon hankinnassa ja tiedon lukutaidossa.

Katja Rinne-Kosken ja Merja Lähdesmäen huomion kohteena ovat kuntalaiset palveluita tuottamassa. Rinne-Koski ja Lähdesmäki toteavat, että kyläyhteisöt ovat joutuneet pohtimaan asukkaiden vastuunottoa hyvinvoinnin ja palvelujen tuottamisessa maaseutukylien lähipalvelujen loputtua tai siirryttyä kuntakeskuksiin. Rinne-Kosken ja Lähdesmäen erityisenä tutkimuskohteena on maaseudun yhteisölähtöinen palvelutuotanto kunnan viranomaisten legitimaatiopuhunnan ristiaallokossa. Artikkelin aineistona käytetään vuonna 2017 Etelä-Pohjanmaan kylien kehittämisen vastaavien viranomaisten kanssa toteutettuja virikehaastatteluja. Artikkelin tulokset osoittavat yhteisölähtöisen yhteiskunnallisen yrittäjyyden olevan eräänlaista instituution muutostyötä, joka koskee sekä kuntia että kylätoimintaa. Asukkaille annetaan osittainen mahdollisuus osallistua palvelutuotantoon, mutta osittaisesta delegitimaatiosta huolimatta kuntatoimijoiden puhunta vie kylätoimintaa kohti asukkaiden lisääntyvää vastuunottoa omasta hyvinvoinnistaan ja lähipalveluiden tuottamisesta osana kunnan palvelutuotannon verkostoa.

Kaisu Sahamiehen artikkeli paneutuu maankäyttöön monialaisessa hyvinvoinnin edistämistyössä. Sahamies toteaa, että elinympäristön olevan kytköksissä asukkaiden hyvinvointiin monin eri tavoin ja sen vuoksi rakennetun ympäristön suunnittelun tarkastelu osana kuntien hyvinvointijohtamista on olennaista. Sahamiehen fokuksessa ovat maankäytöstä vastaavien johtavien viranhaltijoiden näkemykset hyvinvointia edistävästä elinympäristöstä, heidän käyttämästään hyvinvointitiedosta sekä siitä, millaiseksi he kokevat monialaisen hyvinvoinnin edistämistyön organisaatiossaan. Vaikka eri toimialojen välinen yhteistyö hyvinvointiin liittyvissä kysymyksissä koettiin toisinaan jännitteiseksi, sitä pidettiin kuitenkin merkityksellisenä. Sahamiehen mukaan tämä korostaa yhteistyötä

tukevien käytänteiden sekä osaamisen kehittämistarpeita.

Jarkko Salminen, Pauliina Lehtonen, Sanna Rikala, Anna-Kaisa Kuusisto, Henna Luoma-Halkola, Eeva Puumala, Liina Sointu, Antti Wallin ja Liisa Häikiö kehittävät artikkelissaan normatiivis-metodologisen Osallisuuden kehät-mallin, joka auttaa tarkastelemaan kriittisesti sitä, miten erilaiset yksilöt ja yhteisöt tulevat osaksi yhteiskuntaa ja miten osallisuus kytkeytyy hyvinvointiin erilaisissa tilanteissa ja konteksteissa. Artikkelin keskittyykin tarkastelemaan osallisuuden merkitystä hyvinvoinnin muotoutumisessa. Salminen ja kanssakirjoittajat havainnollistavat osallisuuden kehien merkitystä hyvinvoinnin muotoutumisessa erityisesti ikääntyneiden, työn ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten, yksinmaahantulleiden pakolaisnuorten ja asukasyhteisössä toimivien osallisuuteen. Tarkastelu perustuu artikkelin kirjoittajien viimeaikaisiin tutkimuksiin ja niissä kerättyihin empiirisiin aineistoihin sekä julkaistuihin tuloksiin.

Paula Saikkosen, Pilvi Hämeenahon, Sirpa Kannasojan, Tiia Kekäläisen, Leena Mikkolan, Marko Nousiaisen, Petteri Niemen, Elina Turusen ja Nina Väkeväisen katsauksessa avataan relationaalisen hyvinvoinnin käsitettä ja pohditaan, mitä lisäarvoa hyvinvoinnin relationaalinen ymmärrys voisi tuoda hyvinvoinnin edistämiseen kunnissa.

Pirjo Turtiaisen katsaus nostaa esiin näkökulmia nuorten hyvinvointiin ja hyvinvoinnin alueellisuuteen. Turtiainen kuvaa hyvinvointikäsitteen moniulotteisuutta ja -tulkintaisuutta sekä tarvetta tutkia hyvinvointia erilaisten kysymyksenasettelujen, käsitteiden, aineistojen ja menetelmien avulla.

Varpu Wiens, Joakim Zitting ja Liisa Kytölä ovat katsauksessaan hyvinvoinnin alueellisten ankeuttajien jäljillä. Ankeuttajilla kirjoittajat tarkoittavat erilaisia hyvinvoinnin kasvun vaikeuttajia. Katsauksessa eritellään ankeuttajia, sekä pohditaan ratkaisuja niiden selättämiseen.

Tuula Aira, Sirpa Kannasoja, Tiia Kekäläinen ja Samuli Manu tarkastelevat puheenvuorossaan hyvinvoinnin mittaamista. Kirjoittajat korosta-

vat hyvinvoinnin mittaamiseen liittyvien valintojen merkitystä mittausten tuloksena saatavan tiedon kannalta.

Saila Juntusen ja Rinna Ikola-Norrbackan puheenvuorossa pohditaan kunnan roolia hyvinvoinnin tekijänä ja tukijana. Kirjoittajat avaavat kunnan monipuolista roolia ja hyvinvoinnin ja terveyden edistämässä erityisesti.

Tarja Kettunen, Minna Ylilahti, Karoliina Kaasalainen, Miia Grénman, Milla Immonen, Anu Kangasniemi, Kirsti Kasila ja Heidi Similä paneutuvat puheenvuorossaan kuntapalvelujen digitaaliseen murrokseen ja kuntalaisen rooliin tässä murroksessa: millaiseen toimijuuteen kunnan palveluihin sidottu teknologia rohkaisee kuntalaisia?

Kiitämme kirjoittajia ja artikkelien vertaisarvioijia arvokkaasta panoksesta ja hyvästä yhteistyöstä tieteen ja edistyksen hyväksi!

Antoisia lukuhetkiä toivottaen,
Anni Jäntti, Lotta-Maria Sinervo ja Heli Hätönen
Päätoimittajat

Focus Localiksen Hyvinvoinnin teemanumeron vierailevana päätoimittajana on toiminut TfT Heli Hätönen sosiaali- ja terveystieteiden osastosta. Focus Localiksen toimituskunta kiittää Hätöstä erinomaisesta yhteistyöstä teemanumeron toimittamisessa!

Focus Localis ry ja Hallinnon Tutkimuksen Seura ry järjestävät Hallinnon ja kuntatutkimuksen tiedepäivät Tampereella 17.–19.11.2021. Tiedepäivillä juhlitaan 50-vuotiaasta Focus Localista ja 40-vuotiaasta Hallinnon Tutkimuksen Seuraa. Focus Localis onnittelee pikkusisartaan!